

Χώρος

ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ, ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Ειδικό τεύχος – Αφιέρωμα

Πληθυσμός και Χώρος

Επιμέλεια

Βύρων Κοτζαμάνης & Μαρί-Νοέλ Ντυκέν

ΤΕΥΧΟΣ
ISSUE **32**

ΕΤΟΣ
YEAR **2021**

ΤΜ
ΧΠ
ΠΑ

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής
Ανάπτυξης

Ειδικό τεύχος – Αφιέρωμα

Πληθυσμός και Χώρος

Επιμέλεια

Βύρων Κοτζαμάνης & Μαρί-Νοέλ Ντυκέν

Επιστημονικό Περιοδικό

αειχώρος

Διεύθυνση:

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Περιοδικό ΑΕΙΧΩΡΟΣ

Πεδίον Άρεως, 383 34 ΒΟΛΟΣ <http://www.aeihoros.gr> e-mail: aeihoros@uth.gr

---

Επιμέλεια έκδοσης: Εύη Κολοβού

Layout: Παναγιώτης Μανέτος

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Γιώργος Παρασκευάς-Παναγιώτης Μανέτος

Βύρων Κοτζαμάνης, Μαρί-Νοέλ Ντυκέν	4
Εισαγωγή	
Βασίλης Παππάς, Δημήτρης Σαρδελιάνος, Δημήτρης Κοτζίνος	6
Γεωγραφία των Κόμβων και Πληθυσμός: ένα εναλλακτικό χωρικό μοντέλο εκτίμησης της πληθυσμιακής κατανομής	
Ευγενία Αναστασίου, Μαρί-Νοέλ Ντυκέν	29
Ανάδειξη των ελκυστικών περιοχών της υπαίθρου ως προορισμών εγκατάστασης των Ελλήνων μετά το 2000	
Ιφιγένεια Κόκκαλη	59
Μετανάστευση και εθνοπολιτισμική «ποικιλότητα» των ευρωπαϊκών πόλεων: εννοιολογικές και μεθοδολογικές επισημάνσεις	
Μαρί-Νοέλ Ντυκέν, Σταματίνα Κακλαμάνη, Δημήτρης Καρκάνης	83
Η καθημερινή κινητικότητα των απασχολούμενων στην Ελλάδα και οι χωρικές διαφοροποιήσεις της έντασης του φαινομένου	
Αλεξάνδρα Τραγάκη	113
Οικονομική και Επιχειρηματική Δραστηριότητα των Αλλοδαπών στην Ελλάδα: η περίπτωση της Αττικής	
Κώστας Ρόντος, Νικόλαος Ναγόπουλος, Νικόλαος Πανάγος, Μαρία-Ελένη Συρμαλή	133
Μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές στην Λέσβο: διερεύνηση της πρόσληψης του φαινομένου από τον τοπικό πληθυσμό	
Κωνσταντίνος Ν. Ζαφείρης	156
Η συγχρονική γονιμότητα στην Ελλάδα κατά τα πρώτα χρόνια του 21ου αιώνα	
Βύρων Κοτζαμάνης, Μαρί-Νοέλ Ντυκέν, Σταματίνα Κακλαμάνη	186
Η εξέλιξη των τύπων διαβίωσης των ηλικιωμένων ηλικίας 80 ετών και άνω στην Ελλάδα, μια πρώτη προσέγγιση	

Μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές στην Λέσβο: διερεύνηση της πρόσληψης του φαινομένου από τον τοπικό πληθυσμό

Κώστας Ρόντος

Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Νικόλαος Ναγόπουλος

Αναπληρωτής Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Νικόλαος Πανάγος

Αγροοικονομολόγος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Μαρία-Ελένη Συρμαλή

Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Περίληψη

Στη σύγχρονη κοινωνία, χωρίς υπερβολές, οι ανθρώπινες ροές αποτελούν ένα σύνθετο δημογραφικό και κοινωνικο-οικονομικό φαινόμενο με τεράστιες συνέπειες τόσο για τις περιοχές προέλευσης όσο και για τις περιοχές υποδοχής. Από τη ραγδαία αύξηση των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών των τελευταίων ετών προκλήθηκε ένα κρίσιμο κοινωνικό ζήτημα στους τόπους υποδοχής με ιδιαίτερη έμφαση στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου. Η παρούσα μελέτη σκιαγραφεί ακριβώς αυτή την κατάσταση, δηλαδή την καθημερινότητα και τις γενικότερες επιδράσεις που έχει η ζωή στο νησί της Λέσβου, το οποίο δέχεται τη μεγαλύτερη ροή προσφύγων και μεταναστών μεταξύ των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου, μέσα από τον τρόπο που αναγνωρίζουν, προσλαμβάνουν και αντιμετωπίζουν οι ίδιοι οι κάτοικοι το φαινόμενο. Η άποψη και η πρόθεση των κατοίκων της τοπικής κοινωνίας συμβάλλει αποφασιστικά, ώστε να κριθούν ως αποτελεσματικά ή όχι τα μέτρα ενταξιακής πολιτικής που εφαρμόζει η Πολιτεία, αλλά και για την ποιότητα και την επιτυχία συγκεκριμένων προγραμμάτων ένταξης που τίθενται σε δημόσια

διαβούλευση ως προς το ενδεχόμενο εφαρμογής τους. Βάσει των ανωτέρω, καθίσταται εμφανής η αναγκαιότητα μιας δέσμης χωροταξικών, νομικών, και κοινωνικών μέτρων, καθώς και εκπαιδευτικής πολιτικής, ώστε οι άνθρωποι αυτοί να μη διατρέχουν κοινωνικούς κινδύνους.

Λέξεις κλειδιά

πρόσφυγες, μετανάστες, Λέσβος, προσφυγικές ροές

Immigrant and refugee flows in Lesvos: scientific investigation of local society's perceptions regarding the phenomenon

Abstract

In contemporary society, without exaggeration, human flows consists of a complex demographic and socioeconomic phenomenon with enormous consequences for host as well as origin areas. The rapid increase of the above-mentioned movements during the last years has created a crucial social issue in host places with a particular emphasis to the Eastern Aegean islands. The current study depicts this exactly situation; that is the everyday life and the effects on the life of the island of Lesvos, which receives the greatest waves of refugee and immigrant populations between the islands of Eastern Aegean, through the way the inhabitants perceive, comprehend and cope with the phenomenon. The views and the predisposition of the inhabitants of local society contributes decisively so as to assess as efficient or not the integration measures imposed by the State in addition to the quality and success of specific inclusion measures that are put forward for public debate regarding the possibility of their implementation. Based on the above, the necessity of a bundle of spatial, legal, educational and social measures is deemed necessary so as the aforementioned people to be protected from social dangers.

Keywords

refugees, immigrants, Lesvos, refugee flows

1. Εισαγωγή

Η Ελλάδα είναι για πάνω από έναν αιώνα πρωταγωνιστής στις μεταναστευτικές ροές με τεράστιες μετακινήσεις προς τις Η.Π.Α. στις αρχές του 20ου αιώνα και προς τις Η.Π.Α. (Ρόντος και Μακρής, 1986) και τις ανεπτυγμένες χώρες της Ευρώπης (βλέπε Γερμανία) κατά τις πρώτες δεκαετίες μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο. Στο πρόσφατο παρελθόν και συγκεκριμένα κατά την τελευταία 25ετία, λόγω των πολιτικών αλλαγών στις γειτονικές βαλκανικές χώρες και κατά την περίοδο «ευμάρειας» που απολάμβανε η Ελλάδα, υπήρξε μια μεταστροφή, κατά την οποία από παραδοσιακή χώρα προέλευσης, μεταβλήθηκε σε χώρα υποδοχής μεγάλου αριθμού μεταναστών (Parant, 2005).

Από την άλλη μεριά, παράλληλα με τους ανθρώπους που μετακινούνται με κίνητρα οικονομικά ένα μεγάλο μέρος των μεταναστευτικών πληθυσμών αφορά στους πρόσφυγες. Οι ροές προσφύγων προκαλούνται λόγω αδυναμίας παραμονής στη χώρα προέλευσης εξαιτίας πολεμικών ή πολιτικών γεγονότων που θέτουν σε κίνδυνο την ζωή και την ακεραιότητα των κατοίκων αυτής.

Η Ελλάδα έχει βιώσει την εισροή χιλιάδων προσφύγων ελληνικής καταγωγής κυρίως από την Τουρκία σε όλο σχεδόν τον εικοστό αιώνα, με αποκορύφωμα τους 1.200.000 περίπου πρόσφυγες που δέχθηκε το 1922.

Οι πρόσφατες ροές από τη Μέση Ανατολή, τη Βόρειο Αφρική και την Ασία έχουν πάρει μαζικό χαρακτήρα και αφορούν εκατομμύρια ανθρώπους που μετακινούνται προς γειτονικές χώρες ή στην περίπτωση της Ελλάδας επιχειρούν να μετεγκατασταθούν στην Ευρώπη, με πύλες εισόδου συγκεκριμένες περιοχές της Νοτίου Ευρώπης.

Μεταξύ αυτών τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου που αποτελούν βασική πύλη εισόδου προσφύγων από τη Συρία και από άλλες χώρες δέχθηκαν το μεγαλύτερο κύμα των ροών και αναγκάστηκαν να αντιμετωπίσουν δύσκολες και σύνθετες καταστάσεις και προβλήματα τόσο για την επιβίωση των ίδιων των προσφύγων όσο και για την καθημερινότητα και διαβίωση των τοπικών κοινωνιών (Rontos et al., 2015).

Από τη ραγδαία αύξηση των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών προκλήθηκε ένα κρίσιμο κοινωνικό ζήτημα στους τόπους υποδοχής με ιδιαίτερη έμφαση στο νησί της Λέσβου. Η αβεβαιότητα επιδεινώθηκε όταν η πολιτική των «ανοικτών συνόρων» που διατηρούσε η Ευρώπη, και διευκόλυνε τη συνέχιση του ταξιδιού τους και περιορίζε τη διακινδύνευση κατά τη διέλευσή τους, έπαψε να υπάρχει.

Σημειώνεται ότι πολλοί από τους κατοίκους του νησιού είναι απόγονοι των προσφύγων του 1922, που αναφέραμε παραπάνω, και επομένως έχουν ενημέρωση και γνώση των βιωμάτων που έζησαν άτομα από το άμεσο οικογενειακό τους περιβάλλον, έτσι ώστε να κατανοούν το πρόβλημα και από την άλλη του πλευρά, από την πλευρά του πρόσφυγα.

Η συμβολή της εμπειρικής έρευνας είναι καθοριστική στην περίπτωση, όπως η

παρούσα, που το φαινόμενο, στην ένταση που εμφανίστηκε πρόσφατα, είναι πρωτόγνωρο όχι μόνο σε τοπικό, αλλά και σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, με τρόπο ώστε η σχετική ανάγκη για πληροφόρηση και γνώση να είναι απολύτως απαραίτητη για τη διερεύνηση και την αντιμετώπισή του (Κοτζαμάνης, 2009).

Στην αντιμετώπιση προβλημάτων που προκύπτουν από μαζικές ροές μεταναστευτικών και προσφυγικών πληθυσμών στις χώρες υποδοχής, κρίσιμο ρόλο διαδραματίζουν οι κάτοικοι των χωρών αυτών, κυρίως στις περιοχές που αποτελούν πύλες εισόδου (Ρόντος, 2011). Επιπλέον, με τη θεσμική αναγνώριση και την παροχή υπηρεσιών από τη μεριά του κράτους υποδοχής, ο ρόλος της ίδιας της κοινωνίας των πολιτών γίνεται ολοένα και περισσότερο σημαντικός στην ουσιαστική, ομαλή και αποτελεσματική κοινωνική ένταξη των ανθρώπων αυτών στα διάφορα επίπεδα οργάνωσης της κοινωνικής ζωής (Koff, 2002; Kupferberg, 2003; Baldwin-Edwards, 2004).

Η άποψη και η πρόθεση των κατοίκων της τοπικής κοινωνίας συμβάλλει αποφασιστικά στο να κριθούν ως αποτελεσματικά ή όχι τα μέτρα ενταξιακής πολιτικής που εφαρμόζει η Πολιτεία, αλλά και για την ποιότητα και την επιτυχία συγκεκριμένων προγραμμάτων ένταξης που τίθενται σε δημόσια διαβούλευση για το ενδεχόμενο εφαρμογής τους (Ρόντος κ.ά., 2012). Τα αποτελέσματα της έρευνας εδώ είναι πολύ σημαντικά, κυρίως, στην ανάδειξη επιμέρους παραμέτρων του προβλήματος που δεν είναι ευρέως γνωστά και εκφράζουν τη συλλογική βούληση των κατοίκων του νησιού της Λέσβου, αλλά και στην αξιοποίηση στοιχείων για τη διάλυση μιας, πιθανά, στρεβλής εικόνας και παρανοημένων συμπερασμάτων αναφορικά με τη στάση των κατοίκων απέναντι σε μετανάστες και πρόσφυγες.

Γενικότερα, από τους παραπάνω άξονες διερεύνησης μπορεί να επαναπροσεγγίσει κανείς, με όρους κοινωνικής δημογραφίας, κοινωνικής διάρθρωσης, συνοχής, αλλά και προοπτικής κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης, την υπόθεση εργασίας ότι κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις και εφαρμογής μέτρων πολιτικής κοινωνικής ένταξης (εγκατάστασης, σίτισης, στέγασης, συνθηκών υγείας, προσαρμογής, ανάπτυξης δεξιοτήτων, άσκησης επαγγέλματος, κ.τ.λ.) οι πρόσφυγες που θα παραμείνουν δεν χαρακτηρίζονται ως πρόβλημα αλλά αντίθετα μπορούν να αποτελούν μέρος της λύσης σε πολλές από τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η χώρα.

2. Μεθοδολογία

Ως κεντρικός στόχος της έρευνας ορίστηκε «*Η διερεύνηση της πρόσληψης του μεταναστευτικού-προσφυγικού φαινομένου από την τοπική κοινωνία της Μυτιλήνης στην καθημερινότητα της*». Στη συνέχεια, ο στρατηγικός αυτός στόχος εξειδικεύτηκε, διότι λόγω ακριβώς της γενικότητάς του είναι, συνήθως, ευρύτερος των θεμάτων που είναι απαραίτητα για τις ανάγκες, αλλά και τις δυνατότητες της έρευνας (Loether και McTavish,

1974).

Για τις ανάγκες της έρευνας επιλέχθηκε, ως ερευνητικό εργαλείο, το δομημένο ερωτηματολόγιο, δεδομένου του μεγέθους του δείγματος και λόγω της ανάγκης να προκύψουν αποτελέσματα που θα μπορούσαν να γενικευτούν σε ολόκληρο τον πληθυσμό της Μυτιλήνης (Norcliffe, 1985). Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 46 ερωτήσεις κλειστού τύπου, ενώ υπήρχαν και τελείως ανοιχτά ερωτήματα, προκειμένου να διερευνηθεί σε μεγαλύτερο βάθος η αιτιολόγηση των απόψεων και στάσεων του πληθυσμού.

Η έρευνα διεξήχθη την Άνοιξη του έτους 2016 στη Δημοτική Ενότητα της Μυτιλήνης και συμπεριέλαβε όσους διαμένουν μόνιμα εντός της πόλης της Μυτιλήνης. Ως ερευνητέος πληθυσμός θεωρήθηκαν οι ενήλικες κάτοικοι της παραπάνω περιοχής, δηλαδή οι ηλικίας 18 ετών και άνω. Από μεθοδολογικής πλευράς, η συμπερίληψη στην έρευνα ιδιαίτερα τουριστικών περιοχών του νησιού, όπως ο Μόλυβος, θα έδινε έντονο τον προβληματισμό των κατοίκων από την επίδραση των μεταναστευτικών – προσφυγικών ροών στον κλάδο αυτό και, επομένως, θεωρήθηκε σκόπιμο οι περιοχές αυτές να ερευνηθούν σε διακριτή έρευνα. Το Δημοτικό Διαμέρισμα της Μυτιλήνης, εκτός του ότι αποτελεί περισσότερο από το 1/3 του πληθυσμού του νησιού, αποτελεί τον βασικό αστικό ιστό του και οικονομικό του κέντρο, δέχθηκε δε το μεγάλο κύμα των ροών, οι οποίες μάλιστα για μεγάλο χρονικό διάστημα ήταν ανεξέλεγκτες και είχαν πλημμυρίσει όλους τους δημόσιους χώρους του. Επομένως, είχε ιδιαίτερη αξία να ερευνηθεί αυτοτελώς το ζήτημα στην περιοχή αυτή.

Ο πληθυσμός του Δημοτικού Διαμερίσματος της Μυτιλήνης που προέκυψε από την απογραφή του 2011, ανέρχεται σε 27.871 άτομα. Το αρχικό δείγμα προσδιορίστηκε σε 990 άτομα (3.6% του πληθυσμού) ώστε να εξασφαλίζεται μέγιστο δειγματοληπτικό σφάλμα 3 ποσοστιαίες μονάδες (0,6-3%). Το παραπάνω σφάλμα που υπολογίστηκε με τον τύπο της απλής τυχαίας δειγματοληψίας (Ρόντος και Παπάνης, 2006) επιβαρύνεται με 1,5 ποσοστιαία μονάδα λόγω της δισταδιακής διαδικασίας και κυμαίνεται τελικά από 2,1% μέχρι 4,5%. Το τελικό δείγμα ανήλθε σε 2,5% του πληθυσμού (697 άτομα) λόγω μη απόκρισης μέρους του δείγματος. Το μέγεθος του δείγματος θεωρείται αρκετά υψηλό για έρευνα σε τοπικό επίπεδο. Με βάση τα παραπάνω, ο βαθμός απόκρισης ανήλθε στο 67%, ποσοστό που θεωρείται αποδεκτό τη στιγμή μάλιστα που δεν υπήρξαν ενδείξεις ότι οι μη αποκρινόμενοι ανήκουν συστηματικά σε συγκεκριμένες δημογραφικές ή κοινωνικο-οικονομικές ομάδες γεγονός που θα δημιουργούσε σοβαρές ενδείξεις ύπαρξης μεροληψίας.

Για τις ανάγκες της έρευνας και λαμβάνοντας υπόψη τις ερευνητικές υποδομές στην Ελλάδα, χρησιμοποιήθηκε η δισταδιακή επιφανειακή δειγματοληψία. Στο α' στάδιο επιλέχθηκαν 33 Οικοδομικά Τετράγωνα της περιοχής μελέτης με συστηματική δειγματοληψία και πιθανότητα ανάλογη του πληθυσμού των Οικοδομικών Τετραγώνων.

Για την επιλογή των Οικοδομικών Τετραγώνων στο α' στάδιο της δειγματοληψίας χρησιμοποιήθηκαν τα πληθυσμιακά δεδομένα ανά Οικοδομικό Τετράγωνο του Δημοτικού Διαμερίσματος Μυτιλήνης, τα οποία διατέθηκαν από την Ελληνική Στατιστική Αρχή για τον σκοπό αυτό. Στο β' στάδιο επιλέχθηκαν άτομα με συστηματική δειγματοληψία (για Ο.Τ. με πληθυσμό μεγαλύτερο των 30 ατόμων) ή όλα τα άτομα του Ο.Τ. (για Ο.Τ. με πληθυσμό περί τα 30 άτομα), δηλαδή στο 2ο αυτό στάδιο η επιλογή μονάδων του πληθυσμού έγινε με ίση πιθανότητα, όπως ορίζει η μεθοδολογία της δειγματοληψίας (Ρόντος, Ναγόπουλος και Πανάγος, 2017).

3. Αποτελέσματα

3.1 Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού της πόλης

Έχοντας υπόψη τα στοιχεία της απογραφής του 2011 που διενεργήθηκε από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), παρατηρήθηκε συμβατότητα της αναλογίας του πληθυσμού της απογραφής του 2011 με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας όσον αφορά το φύλο και την ηλικία.

Πίνακας 1. Πληθυσμός έρευνας επί τοις εκατό κατά ομάδες ηλικιών Ηλικία ανά ομάδες (Πηγή: ίδια επεξεργασία)

Ηλικία ανά ομάδες			
	Συχνότητα	Συχνότητα (%)	Αθροιστική Συχνότητα (%)
18-29	153	22,5	22,5
30-39	149	21,9	44,3
40-49	149	21,9	66,2
50-59	99	14,5	80,8
60-69	67	9,8	90,6
≥ 70	64	9,4	100,0
Σύνολο	681	100,0	
Απούσες τιμές	16		
Σύνολο	697		

Συγκεκριμένα, οι γυναίκες αποτέλεσαν το 56,8% του συνόλου του δείγματος, έναντι των ανδρών που αποτέλεσαν το 43,2%. Συγκρίνοντας τα αποτελέσματα αυτά με τα στοιχεία της απογραφής του έτους 2011, όπου αναφέρεται ότι στο σύνολο του πληθυσμού της πόλης της Μυτιλήνης, το 52,7% ήταν γυναίκες και το 47,3% άνδρες, παρατηρούμε

μεγάλη προσέγγιση, αν ληφθεί υπόψη το δειγματοληπτικό σφάλμα, το οποίο ήταν 4,5% και το γεγονός της χρονικής απόστασης από την τελευταία απογραφή, ήτοι τα πέντε (5) έτη.

Ως προς την ηλικιακή κατανομή, παρατηρείται συγκέντρωση του 66% στις ώριμες ηλικίες μέχρι 49 ετών, ενώ αυξημένες είναι και οι μεγαλύτερες ηλικίες λόγω της δημογραφικής γήρανσης που πλήττει την Ελλάδα και ιδιαίτερα το Βόρειο Αιγαίο (Roumeliotou και Rontos, 2009). Σημειώνεται ότι η 1η ηλικιακή ομάδα περιλαμβάνει τις ηλικίες 18-29 ετών αντί 20-29, δηλαδή δύο έτη περισσότερα από τις υπόλοιπες ομάδες, προκειμένου να καλύπτει τον ερευνώμενο πληθυσμό της έρευνας (Πίνακας 1).

Ο μέσος αριθμητικός της ηλικίας του πληθυσμού εκτιμάται σε $44 \pm 1,23$ έτη, ενώ η διάμεσος ηλικία, που είναι ορθόν να ληφθεί υπόψη λόγω μη κανονικότητας της κατανομής, είναι 42.

3.2. Κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού της πόλης

Σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων, όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 2, οι έγγαμοι ανέρχονται σε ποσοστό 54,4% και αμέσως μετά ακολουθούν οι άγαμοι σε ποσοστό 28,9%. Οι διαζευγμένοι αντιστοιχούν στο 5,9% του συνόλου και οι χήροι στο 5,3%, ενώ τα άτομα που δήλωσαν ότι βρίσκονται σε συμβίωση είναι το 4,5% του συνόλου. Τέλος, οι ερωτηθέντες που ήταν σε διάσταση αντιστοιχούν μόλις στο 1%.

Αναφορικά με το εκπαιδευτικό επίπεδο των ερωτηθέντων, υψηλές συχνότητες παρουσιάζουν οι απόφοιτοι Λυκείου (30%), όσο και οι απόφοιτοι ΑΕΙ - ΤΕΙ, λόγω της ύπαρξης του Πανεπιστημίου (μεταπτυχιακοί φοιτητές) και των δημόσιων υπηρεσιών που απασχολούν αποφοίτους (Rontos κ.α., 2014). Επίσης, ένα άλλο στοιχείο που υποδηλώνει το συγκριτικά υψηλό μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων είναι ότι το ποσοστό των κατόχων Μεταπτυχιακού ή Διδακτορικού ανερχόταν σε 7,2% επί του συνόλου, ενισχύοντας την παραπάνω άποψη και φυσικά την ισχυρή παρουσία του Πανεπιστημίου στην περιοχή. Οι απόφοιτοι Γυμνασίου ή ισότιμης Τεχνικής Σχολής αποτελούσαν το 9,7% του συνόλου. Από την άλλη πλευρά, υψηλό ποσοστό παρουσιάζουν οι απόφοιτοι Δημοτικού (10,8%). Είναι αξιοσημείωτο ότι παρατηρείται ακόμη και σήμερα ένα 3% του πληθυσμού που είναι αναλφάβητοι ή πήγαν μόνο σε λίγες τάξεις του Δημοτικού (Σχήμα 1).

Πίνακας 2. Κατανομή πληθυσμού έρευνας κατά οικογενειακή κατάσταση (Πηγή: ίδια επεξεργασία)

Οικογενειακή κατάσταση			
	Συχνότητα	Συχνότητα %	Αθροιστική Συχνότητα %
Έγγαμος (η)	378	54,4	54,4
Άγαμος (η)	201	28,9	83,3
Σε συμβίωση	31	4,5	87,8
Διαζευγμένος (η)	41	5,9	93,7
Σε διάσταση	7	1,0	94,7
Χήρος (α)	37	5,3	100,0
Σύνολο έγκυρων τιμών	695	100,0	
Απούσες τιμές	2		
Σύνολο	697		

Σχήμα 1. Ποσοστιαία κατανομή εκπαίδευσης ερωτηθέντων (Πηγή: ίδια επεξεργασία)

Από τον Πίνακα 3 προκύπτει ότι όσοι δεν έχουν αποφοιτήσει από το δημοτικό είναι ηλικίας αποκλειστικά άνω των 50 ετών, ενώ από τους απόφοιτους δημοτικού ελάχιστοι είναι κάτω των 40 ετών.

Πίνακας 3. Μορφωτικό επίπεδο πληθυσμού δείγματος κατά ομάδες ηλικιών (Πηγή: ίδια επεξεργασία)

Εκπαιδευτικό επίπεδο	Ηλικία ανά ομάδες						Σύνολο
	18-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70 και άνω	
Αναλφάβητος	0	0	2	0	1	6	9
Μερικές τάξεις του Δημοτικού	0	0	0	1	2	9	12
Απόφοιτος Δημοτικού	1	3	7	18	20	24	73
Απόφοιτος Γυμνασίου ή ισότιμης Τεχνικής Σχολής	3	10	10	20	10	10	63
Απόφοιτος Λυκείου	58	45	52	24	19	8	206
Απόφοιτος ΙΕΚ	11	19	14	6	4	1	55
Πτυχιούχος ΑΕΙ-ΤΕΙ	73	48	47	26	10	4	208
Κάτοχος Μεταπτυχιακού	7	23	15	3	1	1	50
Κάτοχος Διδακτορικού	0	1	2	1	0	0	4
Σύνολο	153	149	149	99	67	63	680

Ως προς το εισόδημα, παρατηρείται ότι το 53% συγκεντρώνεται στις τάξεις των 401 – 800 ευρώ και 801 – 1200 ευρώ, ενώ το 87% απάντησε πως κατέχει μηνιαίο εισόδημα κάτω από 1200 ευρώ. Από αυτούς, το 21% δεν είχε καθόλου εισόδημα. Λόγω της οικονομικής κρίσης, διαφαίνεται ότι μόλις το 2% δήλωσε εισόδημα άνω των 2000 ευρώ (Πίνακας 4). Το μέσο εισόδημα του πληθυσμού ανέρχεται σε 698 ευρώ, ενώ το διάμεσο εισόδημα το οποίο είναι ορθότερο να χρησιμοποιείται στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι 645 ευρώ.

Αναφορικά, με την κατάσταση απασχόλησης των ερωτηθέντων, το 59,9% απάντησε ότι εργάζεται κατά την περίοδο της έρευνας, ενώ το 25,7% δήλωσε ότι είναι οικονομικά μη ενεργοί και τέλος το 14,4% δήλωσε ότι είναι άνεργοι. Τα εν λόγω δεδομένα διαμορφώνουν το δείκτη ανεργίας στο 19%.

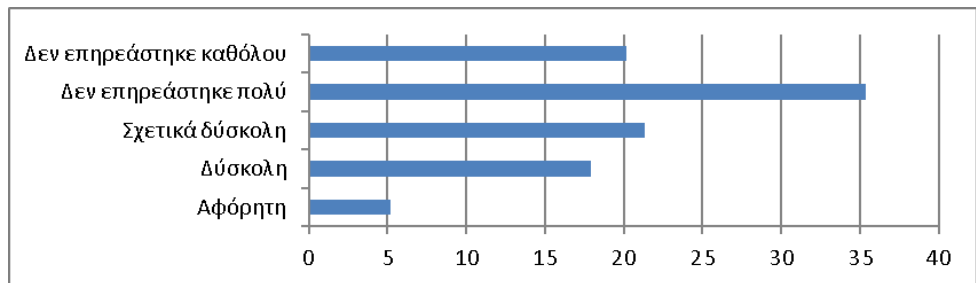
Πίνακας 4. Κατανομή πληθυσμού έρευνας ανάλογα με το μηνιαίο ατομικό εισόδημα

Μηνιαίο ατομικό εισόδημα			
	Συχνότητα	Συχνότητα %	Αθροιστική Συχνότητα %
Καθόλου εισόδημα	138	20,7	20,7
Κάτω από 400 ευρώ	91	13,6	34,3
401-800 ευρώ	171	25,6	60,0
801-1200 ευρώ	182	27,3	87,3
1201-1600 ευρώ	58	8,7	96,0
1601-2000 ευρώ	13	1,9	97,9
2001 ευρώ και άνω	14	2,1	100,0
Σύνολο	667	100,0	
Απούσες τιμές	30		
Σύνολο	697		

3.3. Η επίδραση της παρουσίας προσφύγων - μεταναστών στην καθημερινότητα του τοπικού πληθυσμού

Μία βασική ερώτηση, στην οποία οι ερωτώμενοι έπρεπε να απαντήσουν ήταν «Πως έγινε η καθημερινή σας ζωή με τόσο μεγάλες ροές προσφύγων – μεταναστών;». Το 35,4% θεωρεί ότι δεν επηρεάστηκε πολύ και το 20,2% ότι δεν επηρεάστηκε καθόλου. Αντιθέτως, το 44,4% θεωρεί ότι η καθημερινότητά τους έγινε σχετικά δύσκολη έως και αφόρητη. Η διάμεσος τιμή είναι 4 (δεν επηρεάστηκε πολύ), δείχνοντας θετική μάλλον αντιμετώπιση προς τους μετανάστες - πρόσφυγες. Η διασπορά στην άποψη αυτή των κατοίκων είναι μικρή, καθώς το 1ο τεταρτημόριο είναι 3 και το 3ο επίσης 4, διαμορφώνοντας τεταρτημοριακή απόκλιση 1.

Σχήμα 2. Ποσοστιαία κατανομή άποψης ερωτώμενων αναφορικά με την κατάσταση της καθημερινότητάς τους κατόπιν της έλευσης των μεταναστών – προσφύγων (Πηγή: ίδια επεξεργασία)

3.4. Επίδραση στην οικονομία του νησιού

Σχετικά με την άποψη της επίδρασης του μεταναστευτικού - προσφυγικού ρεύματος στην οικονομία του νησιού, το 56,9% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι υπάρχει πολύ θετική – θετική οικονομική επίδραση σε αντίθεση με το 20,8% που θεωρεί ότι υπάρχει πολύ αρνητική - αρνητική επίδραση, όπως περιγράφεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 5. Κατανομή απαντήσεων αναφορικά με την ερώτηση «Γενικά, πως πιστεύετε ότι το μεταναστευτικό – προσφυγικό ρεύμα επέδρασε στην οικονομία του νησιού» (Πηγή: ίδια επεξεργασία)

	Συχνότητα	Συχνότητα %
Πολύ θετικά	129	18,6
Θετικά	266	38,3
Ουδέτερα	156	22,4
Αρνητικά	120	17,3
Πολύ αρνητικά	24	3,5
Σύνολο έγκυρων τιμών	695	100,0
Απούσες τιμές	2	
Σύνολο	697	

3.5. Διαφοροποίηση συναισθημάτων απέναντι σε μετανάστες και πρόσφυγες

Η συναισθηματική ανταπόκριση των κατοίκων της Μυτιλήνης, είναι ένα ακόμα ερώτημα κρίσιμο για την έρευνα. Συγκεκριμένα, υπήρξε διαχωρισμός των συνδεδόμενων ερωτήσεων για μετανάστες και πρόσφυγες. Οι κάτοικοι της Μυτιλήνης βλέπουν με πάρα πολύ ως αρκετή συμπάθεια το δράμα των προσφύγων στην πλειονότητά τους. Δεν υπήρξε διαφοροποίηση, ανάμεσα στις απαντήσεις στην ερώτηση αυτή μεταξύ των φύλων ($X^2 = 4,927$, $df = 4$, $p = 0,295$).

Πίνακας 6. Κατανομή απαντήσεων επί της ερώτησης «Βλέπετε το δράμα των προσφύγων με συμπάθεια;» (Πηγή: ίδια επεξεργασία)

	Συχνότητα	Συχνότητα %
Πάρα πολύ	200	28,7
Πολύ	187	26,9
Αρκετά	190	27,3

Μέτρια	87	12,5
Καθόλου	32	4,6
Σύνολο έγκυρων τιμών	696	100,0
Απούσες τιμές	1	
Σύνολο	697	

Στην ίδια ερώτηση αναφορικά με τους μετανάστες οι απαντήσεις τείνουν προς το αρκετά και μέτρια (26% και 25% αντίστοιχα), ενώ παρουσιάζεται και ένα 13,3% που δεν βλέπει με καθόλου συμπάθεια το δράμα των μεταναστών. Εντύπωση προκάλεσε το γεγονός της διαφοροποίησης των απαντήσεων σε σχέση με το φύλο ($X^2 = 9,712$, $df = 4$, $p = 0,046$), με τις γυναίκες να δείχνουν σε μεγαλύτερη αναλογία συμπάθεια προς τους μετανάστες σε σχέση με τους άνδρες.

Πίνακας 7. Κατανομή απαντήσεων επί της ερώτησης «Βλέπετε το δράμα των μεταναστών με συμπάθεια;» (Πηγή: ίδια επεξεργασία)

	Συχνότητα	Συχνότητα %
Πάρα πολύ	114	16,5
Πολύ	132	19,1
Αρκετά	180	26,0
Μέτρια	173	25,0
Καθόλου	92	13,3
Σύνολο έγκυρων τιμών	691	100,0
Απούσες τιμές	6	
Σύνολο	697	

Η εφαρμογή του test Somers' D φανερώνει σχετικές επιδράσεις της πολιτικής τοποθέτησης των κατοίκων στη στάση τους απέναντι στους πρόσφυγες – μετανάστες, όπως παρουσιάζεται στους πίνακες 1 και 2 του παραρτήματος. Από τους πίνακες που ακολουθούν, είναι εμφανής η θετική σχέση των δύο μεταβλητών τόσο για τους πρόσφυγες όσο και για τους μετανάστες με την πολιτική τοποθέτηση, όπως έχει οριστεί στη σχετική κλίμακα. Ο βαθμός συμπάθειας μειώνεται καθώς κινούμαστε από την αριστερότερη τοποθέτηση προς τη δεξιότερη.

3.6 Έκφραση ενεργής αλληλεγγύης

Η έκφραση ενεργής αλληλεγγύης των ερωτηθέντων απέναντι στους μετανάστες και στους πρόσφυγες, ελέγχθηκε από την ερώτηση «Έχετε εκφράσει ενεργά την αλληλεγγύη σας

στους παραπάνω πληθυσμούς;» και την ερώτηση «Αν Ναι, ποια ήταν η προσφορά που παρείχατε;». Σχετικά με την πρώτη ερώτηση, το 60,5% των ερωτηθέντων έχουν εκφράσει ενεργά την αλληλεγγύη τους απέναντι σε μετανάστες και πρόσφυγες, ποσοστό αρκετά σημαντικό. Υπήρξε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση των απαντήσεων ανάμεσα στους άντρες και τις γυναίκες ($\chi^2 = 12,077$, $df = 1$, $p = 0,001$), με τις γυναίκες να εκφράζουν σε πολύ μεγαλύτερη αναλογία την ενεργή αλληλεγγύη τους. Με βάση, όμως, το Cramer's V η ένταση της διαφοροποίησης δεν φαίνεται πολύ μεγάλη (Cramer's $V=0,134$, $p=0,001$).

Πίνακας 8. Κατανομή απαντήσεων επί της ερώτησης «Έχετε εκφράσει ενεργά την αλληλεγγύη σας στους παραπάνω πληθυσμούς;» (Πηγή: ίδια επεξεργασία)

	Συχνότητα	Συχνότητα %
Ναι	406	60,5
Όχι	265	39,5
Σύνολο έγκυρων τιμών	671	100,0
Απουσες τιμές	26	
Σύνολο	697	

Από το διασταυρωμένο πίνακα που ακολουθεί προκύπτει ότι η σχέση Ναι/Όχι των ανδρών είναι 1,13, ενώ η αντίστοιχη των γυναικών είναι σχεδόν διπλάσια (1,96).

Πίνακας 9. Η κατά φύλο διαφοροποίηση της έκφρασης αλληλεγγύης (Πηγή: ίδια επεξεργασία)

		Φύλο		Σύνολο
		Άνδρας	Γυναίκα	
Έχετε εκφράσει ενεργά την αλληλεγγύη σας στους παραπάνω πληθυσμούς	Ναι	152	253	405
	Όχι	135	129	264
Σύνολο		287	382	669

Από αυτούς που απάντησαν θετικά στην ενεργή αλληλεγγύη, το 43,5% παρείχε προσφορά σε ρούχα και το 32,8% σε τρόφιμα, όπως φαίνεται και στον πίνακα που ακολουθεί, ενώ τα ποσοστά ήταν πολύ μικρά όσον αφορά άλλες μορφές προσφοράς.

Πίνακας 10. Κατανομή απαντήσεων επί της ερώτησης «Αν ναι, ποια ήταν η προσφορά που παρείχατε;» (Πηγή: ίδια επεξεργασία)

	Συχνότητα	Συχνότητα %
Η προσφορά που παρείχα ήταν σε τρόφιμα	133	32,8
Η προσφορά που παρείχα ήταν σε ρούχα	177	43,5
Η προσφορά που παρείχα ήταν σε φάρμακα	30	7,3
Η προσφορά που παρείχα ήταν σε εθελοντική εργασία	32	8,0
Η προσφορά που παρείχα ήταν σε παροχή άλλων υπηρεσιών	21	5,3
Η προσφορά που παρείχα ήταν με άλλο τρόπο	32	3,1
Σύνολο	406	100,0

3.7. Σχέση της συχνότητας επαφής με τους πρόσφυγες και τους μετανάστες με τη διαφοροποίηση των συναισθημάτων του πληθυσμού προς αυτούς

Ενδιαφέρον έχει να εξεταστεί αν η επαφή με τους πρόσφυγες και τους μετανάστες επηρεάζει το βαθμό συμπάθειας προς αυτούς με την έννοια ότι η επαφή αφαιρεί ανασφάλειες και προκαταλήψεις που πιθανόν εμποδίζουν τον τοπικό πληθυσμό να δει με συμπάθεια τους ξένους. Διερευνώντας το βαθμό συμπάθειας σε συνάρτηση με τη συχνότητα επαφής (Πίνακες 13, 14) διαπιστώνεται ότι υπάρχει αντίστροφη ισχυρή σχέση, υπό την έννοια ότι οι συμπαθούντες τους πρόσφυγες, αλλά και τους μετανάστες, είναι περισσότεροι μεταξύ αυτών που είχαν επαφή μαζί τους σε σχέση με αυτούς που δεν είχαν επαφή.

Πίνακας 11. Βαθμός συμπάθειας και συχνότητα επαφής με τους πρόσφυγες (Πηγή: ίδια επεξεργασία)

	Πόσο συχνή είναι ή ήταν η επαφή σας με τους μετανάστες-πρόσφυγες;					Σύνολο
	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ	
Βλέπετε το Πάρα πολύ	39	74	34	21	31	199
δράμα των Πολύ	56	75	29	10	17	187
προσφύγων με Αρκετά	54	79	29	12	14	188
συμπάθεια; Μέτρια	38	26	15	3	5	87
Καθόλου	17	7	3	3	2	32
Σύνολο	204	261	110	49	69	693

Η αρνητική και στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών είναι εμφανής και από την εφαρμογή του test Somers' D που παρουσιάζεται στους πίνακες 3 και 4 του παραρτήματος. Στην μορφή του δε, που η συμπάθεια στο δράμα των προσφύγων - μεταναστών είναι η εξαρτημένη μεταβλητή, επιβεβαιώνεται ότι όσο μεγαλύτερη η συχνότητα επαφής τόσο μεγαλύτερη η συμπάθεια του τοπικού πληθυσμού και για τις δύο κατηγορίες.

Πίνακας 12. Βαθμός συμπάθειας και συχνότητα επαφής με τους μετανάστες» (Πηγή: ίδια επεξεργασία)

	Πόσο συχνή είναι ή ήταν η επαφή σας με τους μετανάστες-πρόσφυγες;					Σύνολο	
	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ		
Βλέπετε το δράμα των μεταναστών με συμπάθεια;	Πάρα πολύ	15	44	18	15	21	113
	Πολύ	34	51	24	12	11	132
	Αρκετά	49	78	26	10	15	178
	Μέτρια	67	62	26	6	12	173
	Καθόλου	36	24	16	6	10	92
Σύνολο	201	259	110	49	69	688	

3.8. Σύνδεση προσφυγικού με την οικονομική κρίση στην Ελλάδα

Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα, είναι ένα μείζον πρόβλημα που ταλαιπωρεί την χώρα και τους πολίτες της εδώ και πέντε (5) περίπου χρόνια. Στην ερώτηση «Συμφωνείτε με την προοπτική ελάφρυνσης του Ελληνικού Χρέους ως ανταλλάγματος στη λύση του προσφυγικού με υπερβολική επιβάρυνση της Ελλάδος σε αριθμό προσφύγων», υπήρξε άρνηση από σημαντικότερη μερίδα του πληθυσμού όσον αφορά τη σύνδεση του προσφυγικού με την οικονομική κρίση, αφού το 71,8% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι δεν θα πρέπει να υπάρξει χρησιμοποίηση του προσφυγικού προβλήματος ως εργαλείο για την ελάφρυνση του χρέους της Ελλάδος. Μόνο, το 28,1% θεωρεί ότι θα μπορούσε να υπάρξει ελάφρυνση του χρέους της χώρας, εφόσον υπήρχε παραμονή σημαντικού αριθμού προσφύγων στη χώρα (Πίνακας 13).

Πίνακας 13. Ποσοστιαία κατανομή απαντήσεων πολιτών αναφορικά με την σύνδεση του προσφυγικού ζητήματος με την ελάφρυνση χρέους. (Πηγή: ίδια επεξεργασία)

	Συχνότητα	Συχνότητα %
Ναι	193	28,1
Όχι	493	71,8
Εξαρτάται από τα οφέλη	1	0,2
Σύνολο	687	100,0
Απούσες τιμές	10	
Σύνολο	697	

3.9. Προοπτική επίλυσης του προβλήματος

Στην προοπτική επίλυσης του προβλήματος, το 48,2% των κατοίκων θεωρεί ότι υπάρχει προοπτική επίλυσης σε αντίθεση με το 51,8% που θεωρούν ότι δεν πρόκειται το πρόβλημα να λυθεί. Επομένως, παρατηρείται μια ελαφρά μεγαλύτερη συχνότητα αρνητικής αντιμετώπισης της προοπτικής σε σχέση με την επίλυση του προβλήματος. Επίσης, σε σύγκριση με το φύλο, παρουσιάστηκε σημαντική διαφοροποίηση, ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες που απάντησαν, παρουσιάζοντας τις γυναίκες πιο αρνητικές στην επίλυση του προβλήματος ($\chi^2 = 4,599$, $df = 1$, $p = 0,032$).

Πίνακας 14. Ποσοστιαία κατανομή των απόψεων των πολιτών αναφορικά με την ερώτηση: «Θεωρείτε ότι υπάρχει προοπτική επίλυσης του προβλήματος;» (Πηγή: ίδια επεξεργασία)

	Συχνότητα	Συχνότητα %
Ναι	335	48,2
Όχι	360	51,8
Σύνολο	695	100,0
Απούσες τιμές	2	
Σύνολο	697	

4. Συζήτηση και συμπεράσματα

Από τα ερωτήματα που τέθηκαν είναι εμφανής η αγωνία της διεθνούς κοινότητας για το ζήτημα, όχι μόνο για την δοκιμαζόμενη περιοχή της Λέσβου, αλλά και για άλλα πιθανά μέρη της (Νότιας) Ευρώπης που θα μπορούσαν να αποτελέσουν ξαφνικά τόπους πρώτης υποδοχής μεταναστών-προσφύγων σε μεγάλη έκταση και μαζική κλίμακα (Ρόντος κ.ά., 2017). Περαιτέρω, το ερευνητικό αυτό ενδιαφέρον επεκτείνεται στο να αναδείξει στις σωστές διαστάσεις του, ένα ζήτημα που αφορά συνειδήσεις, απόψεις ανθρώπων μέσα από τις οποίες δημιουργήθηκε μια εικόνα συνολικής πρόσληψης και αντιμετώπισης ενός προβλήματος, κυρίως με τη διαμεσολάβηση των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης. Η ανάδειξη λοιπόν μιας κατά το δυνατόν πιο αντικειμενικής εικόνας του προβλήματος - όταν τα συμπεράσματα από τη δημιουργία αυτής της εικόνας προκύπτουν μέσα από έγκυρες και αξιόπιστες διαδικασίες διενέργειας έρευνας - υποβοηθά σημαντικά στο να τεθούν και να αποτιμηθούν οι διάφορες πτυχές του στη σωστή τους βάση και ταυτόχρονα να αναζητηθούν, στο μέτρο του εφικτού και τουλάχιστον σε μικροεπίπεδο, κατάλληλες λύσεις.

Στην αντιμετώπιση προβλημάτων που προκύπτουν από μαζικές ροές μεταναστευτικών και προσφυγικών πληθυσμών στις χώρες υποδοχής, κρίσιμο ρόλο διαδραματίζουν οι κάτοικοι των χωρών αυτών, κυρίως στις περιοχές που αποτελούν πύλες εισόδου. Επίσης, είναι σημαντικό να διευκρινιστεί ότι οι απόψεις των κατοίκων δεν είναι παγιωμένες, παρουσιάζονται τουλάχιστον σε κεντρικά σημεία των ερωτήσεων ως μεταβαλλόμενες και επηρεάζονται, κυρίως, από το βαθμό ανταπόκρισης των κρατικών δομών, αλλά και του συνόλου των φορέων, στην πράξη σε θέματα θεσμικής και νομικής προστασίας, έτσι ώστε να διευκολυνθούν περαιτέρω οι παρεμβάσεις σε επίπεδο κοινωνικής φροντίδας και ένταξης.

Ανεξάρτητα από το πώς προσλαμβάνεται τελικά το κοινωνικό αυτό φαινόμενο από τους πολίτες στις περιοχές που καταφθάνουν οι πληθυσμοί αυτοί, δεν μπορεί να αγνοηθεί η αντικειμενική πραγματικότητα ότι στις χώρες προέλευσης των προσφύγων, η βιαιότητα των συγκρούσεων και η αδυναμία πρόσβασης του πληθυσμού σε βασικά μέσα διατροφής και επιβίωσης είναι μια καθημερινή εφιαλτική εικόνα και ότι είναι σημαντικό να διασφαλιστεί επαρκής πρόσβαση στην ανθρωπιστική βοήθεια σε ανθρώπους εγκλωβισμένους σε κατεστραμμένες και ισοπεδωμένες περιοχές, καθώς και να δημιουργηθούν ασφαλείς συνοριακοί δίοδοι για τη βοήθεια και τροφοδοσία των εγκλωβισμένων αυτών ανθρώπων.

Ιδιαίτερα ως προς το ζήτημα της ένταξης προσφύγων στο θεσμικό και κοινωνικό πλαίσιο της χώρας και της τοπικής κοινωνίας, το οποίο διατηρεί χαρακτηριστικά διαφορετικά από ότι η ανθρωπιστική αρωγή, οι κάτοικοι της Λέσβου αν και παρουσιάζονται περισσότερο επιφυλακτικοί δεν εκφράζουν έκδηλο αρνητισμό. Η

επιφυλακτικότητα τους αυτή είναι απόρροια μιας αδυναμίας των κρατικών φορέων και μιας έλλειψης συντονισμού με τους διεθνείς οργανισμούς, ώστε οι ενταξιακές διαδικασίες να πραγματοποιηθούν απρόσκοπτα.

Επιπρόσθετα, διαπιστώνεται ότι η στάση των πολιτών απέναντι σε μετανάστες και πρόσφυγες δεν είναι απολύτως παγιωμένες και, κυρίως, δεν εξαρτώνται από φυλή, προέλευση και πολιτισμική διαφορά, καθώς οι παράγοντες που επηρεάζουν συνδέονται σε μεγάλο βαθμό από τις καταστάσεις, οι οποίες βρίσκονται ή όχι υπό τον έλεγχο των επίσημων αρχών και φορέων που έχουν τη γνώση και την οργανωτική και επιχειρησιακή ετοιμότητα να παρεμβαίνουν.

Επιπλέον, γίνεται σαφές ότι τόσο το ανθρωπιστικό ενδιαφέρον όσο και η ίση νομική προστασία αποτελούν μία αναγκαία, αλλά όχι πάντα επαρκή, συνθήκη για την αντιμετώπιση ζητημάτων κοινωνικής ένταξης μεταναστών. Η θεσμική αναγνώριση καθίσταται επιτυχής όταν οργανώνεται στη βάση έγκυρων μηχανισμών καταγραφής και αξιοποίησης στοιχείων με την οργανωμένη συμβολή των επίσημων μηχανισμών στις χώρες υποδοχής (Nagoroulos, 2013).

Κάτω από το πρίσμα των εξελίξεων αυτών και στην κατεύθυνση κοινωνικής ένταξης των παραπάνω πληθυσμών η κρατική παρέμβαση κρίνεται ως βασικός παράγοντας διαμόρφωσης ευνοϊκών συνθηκών αρμονικής παραμονής των προσφύγων/μεταναστών. Αυτό προκύπτει και από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Λέσβο (Ρόντος κ.ά., 2017), όπου ο τοπικός πληθυσμός έχει θετική στάση προς τους πρόσφυγες και τους μετανάστες, επιδεικνύει έμπρακτη αλληλεγγύη προς αυτούς αλλά είναι επιφυλακτικός ως προς τη μακροχρόνια παραμονή και ένταξή τους λόγω έλλειψης οργανωμένης αντιμετώπισης του ζητήματος και ενημέρωσης της κοινής γνώμης εκ μέρους των κρατικών υπηρεσιών με αποτέλεσμα να αναπτύσσονται προκαταλήψεις και υπερβολικοί φόβοι για πιθανούς κινδύνους.

Οι στάσεις αυτές αμβλύνονται όσο πιο οργανωμένα και ταχύτερα λαμβάνονται μέτρα για τον περιορισμό των τριβών που δημιουργούνται σε κάθε μεγάλη μεταναστευτική/προσφυγική ροή μεταξύ των «ξένων» και των γηγενών ώστε να αναδειχθούν οι θετικές πλευρές μιας τέτοιας προοπτικής. Η ελεγχόμενη διαδικασία, δε, των ροών αυτών σε συνδυασμό με την νόμιμη εισροή μεταναστών στη Χώρα αποτελεί προσφορότερη εξέλιξη. Ως συνακόλουθη λύση στο ζήτημα είναι η διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης πολιτικής για το προσφυγικό/μεταναστευτικό λαμβάνοντας υπόψη τις τοπικές ανάγκες, τους εθνικούς στόχους και το ευρύτερο ευρωπαϊκό πλαίσιο (Nagoroulos και Rontos, 2014).

Η ανάγκη γεφύρωσης των γλωσσικών και των πολιτισμικών εμποδίων, συμπεριλαμβανομένων όσων αφορούν στη διαφορετική αντίληψη ως προς τη σχέση του πολίτη με τους θεσμούς, καθώς και τα θέματα αξιακών προτύπων και του ρόλου των φύλων στις κοινωνίες υποδοχής καθώς αυτά αποτελούν κομβικά σημεία αυτής της

δυναμικής διαδικασίας όσμωσης και συνεύρεσης (Marangudakis και Rontos, 2015). Τα ζητήματα αυτά θα πρέπει να εντάσσονται σταδιακά στο συνολικό σχεδιασμό διαχείρισης των προβλημάτων μεταναστών – προσφύγων με τον ίδιο βαθμό προτεραιότητας, όπως αυτά της αντιμετώπισης της ανθρωπιστικής κρίσης που αναλαμβάνεται κατά την πρώτη περίοδο της άφιξης των ανθρώπων αυτών στις χώρες υποδοχής (Ναγόπουλος και Κουτσού, 2013).

Η σημασία της άποψης των τοπικών κοινωνιών και της κοινής γνώμης για την επιτυχή αντιμετώπιση του ζητήματος και την αρμονική συμβίωση με τους «ξένους», ώστε να λαμβάνονται υπόψη και οι ιδιαιτερότητες των πρώτων για μια ταχύτερη και ευκολότερη αποδοχή των τελευταίων. Η σημασία της αντικειμενικής κρίσης της κοινής γνώμης για τις συνέπειες της μακροχρόνιας παραμονής των μεταναστών και των προσφύγων μέσω της σωστής ενημέρωσης για τις πραγματικές διαστάσεις του προβλήματος είναι έκδηλη καθώς και οι πρωτοβουλίες για τη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης στις κοινότητες υποδοχής αποτελούν σημαντικές προϋποθέσεις για μια ομαλή ενταξιακή πορεία.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Κοτζαμάνης, Β. (2009) Στοιχεία δημογραφίας. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Ναγόπουλος, Ν. και Κουτσού, Σ. (2013) «Κοινωνική ένταξη μεταναστών στην Ελλάδα: Στέγαση και υπηρεσίες υγείας». Στο Ρόντος, Κ. κ.ά (επιμ.) Θεωρητική και τεχνική τεκμηρίωση ενταξιακής πολιτικής υπηκόων τρίτων χωρών στο πλαίσιο εφαρμογής ολοκληρωμένου πληροφοριακού συστήματος. Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Ρόντος, Κ. (2011) Ανάλυση στατιστικών δεδομένων και δημογραφικές - κοινωνικές εφαρμογές. Αθήνα: Μπένου.
- Ρόντος, Κ. και Μακρής, Γ. (1986) «Κοινωνικά, οικονομικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά των Ελλήνων μεταναστών που ζουν στις ΗΠΑ». Σύγχρονα Θέματα, 26, σ. 7-20.
- Ρόντος, Κ., Μαραγκουδάκης, Μ. και Ναγόπουλος, Ν. (επιμ.) (2012) «Θεωρητική και τεχνική τεκμηρίωση ενταξιακής πολιτικής υπηκόων τρίτων χωρών στο πλαίσιο εφαρμογής ολοκληρωμένου πληροφοριακού συστήματος». Στο Πρακτικά Ημερίδας Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης Υπηκόων Τρίτων Χωρών και Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Αθήνα, 25 Μαΐου.

Ρόντος, Κ., Ναγόπουλος, Ν. και Πανάγος, Ν. (2017) Το προσφυγικό-μεταναστευτικό φαινόμενο στη Λέσβο και η τοπική κοινωνία: Στάσεις και συμπεριφορές. Θεσσαλονίκη: Τζιόλα.

Ξενόγλωσση

- Baldwin-Edwards, M. (2004) "Immigration, immigrants and socialization in Southern Europe: Patterns, problems and contradistinctions". In Inglessi, C. et al. (eds.) Immigration and integration in Northern versus Southern Europe. Athens: Netherlands Institute in Athens, pp. 11-24.
- Koff, H. (2002) "Let's talk: Dialogue across disciplines on immigration and integration issues". Center for Comparative Immigration Studies, UCSD Working Paper, 60. Available at <http://escholarship.org/uc/item/3kv4r9fg>.
- Kupferberg, F. (2003) "The established and the newcomers: What makes immigrant and women entrepreneurs so special?" International Review of Sociology, 13 (1), pp. 89-104.
- Loether, H. και McTavish, D. (1974) Statistics for sociologists: An introduction. Boston: Allyn and Baon.
- Marangudakis, M. και Rontos, K. (2015) "Civility and citizenship. A study for the Island of Lesbos, Greece". Social Cohesion and Development, 10 (2), pp. 99-112.
- Nagopoulos, N. (2013) "Integration policies and social rights of migrants in Greece". In Rontos, K. (ed.) Theoretical and technical documentation for integration policy for third country nationals in the context of the application of an integrated information system. Mytiline: University of Aegean, pp. 94-105.
- Nagopoulos, N. και Rontos, K. (2014) "The determination of social integration of migrants within the framework of employment policy: The case of Greece in times of crisis". In Petropoulos, N. και Tsobanoglou, S. (eds.) (2014) The social impacts of the Eurozone debt crisis. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, pp. 187-206.
- Norcliffe, G.B. (1985) Inferential statistics for geographers. London: Hutchinson & Co Publishers Ltd.
- Parant, A, ed. (2005) Migrations, crises and recent conflicts in the Balkans. Volos: University of Thessaly Press.
- Rontos, K., Nagopoulos, N., Panagos, N. και Syrmali, M.-E. (2014) "Research on the attitudes and perceptions of the local society of Mytilene regarding the refugee-immigrants issue". Statistical Review, 10 (1-2), pp. 3-16.
- Roumeliotou, M. και Rontos, K. (2009) "Social trust in local communities and its demographic, socio-economic predictors: The case of Kalloni, Lesbos, Greece". International Journal of Criminology and Sociological Theory, 2 (1), pp. 230-250.

Παράρτημα

Πίνακας Π1. Πίνακας υπολογισμού τεστ Somers' D

Προσέγγιση του τεστ	Value	Ασυμπτωτικό τυπικό σφάλμα ^a	Προσεγγιστική τιμή T ^b	Προσεγγιστική p
Συμμετρική (χωρίς εξάρτηση των μεταβλητών)	.227	.033	6.735	.000
Εξαρτημένη μεταβλητή: Βλέπετε το δράμα των προσφύγων με συμπάθεια	.222	.033	6.735	.000
Εξαρτημένη μεταβλητή: Τοποθετώ τον εαυτό μου στην κλίμακα πολιτικής τοποθέτησης	.231	.034	6.735	.000

Πίνακας Π2. Πίνακας υπολογισμού τεστ Somers' D

Προσέγγιση του τεστ	Value	Ασυμπτωτικό τυπικό σφάλμα ^a	Προσεγγιστική τιμή T ^b	Προσεγγιστική p
Συμμετρική (χωρίς εξάρτηση των μεταβλητών)	.201	.033	6.024	.000
Εξαρτημένη μεταβλητή: Βλέπετε το δράμα των μεταναστών με συμπάθεια	.202	.033	6.024	.000
Εξαρτημένη μεταβλητή: Τοποθετώ τον εαυτό μου στην κλίμακα πολιτικής τοποθέτησης	.201	.033	6.024	.000

- a) Μη υποθέτοντας τη μηδενική υπόθεση.
- b) Χρησιμοποιώντας το ασυμπτωτικό τυπικό σφάλμα υποθέτοντας τη μηδενική υπόθεση.

Πίνακας Π3. Πίνακας αποτελεσμάτων τεστ Somers' D για τους πρόσφυγες

Προσέγγιση του τεστ	Value	Ασυμπτωτικό τυπικό σφάλμα ^a	Προσεγγιστική τιμή T ^b	Προσεγγιστική p
Συμμετρική (χωρίς εξάρτηση των μεταβλητών)	.155	.032	-4.857	.000
Εξαρτημένη μεταβλητή: Βλέπετε το δράμα των προσφύγων με συμπάθεια	.158	.032	-4.857	.000
Εξαρτημένη μεταβλητή: Πόσο συχνή είναι ή ήταν η επαφή σας με τους μετανάστες-πρόσφυγες;	.153	.031	-4.857	.000

- a) Μη υποθέτοντας τη μηδενική υπόθεση.
- b) Χρησιμοποιώντας το ασυμπτωτικό τυπικό σφάλμα υποθέτοντας τη μηδενική υπόθεση.

Πίνακας Π4. Πίνακας αποτελεσμάτων τεστ Somers' D για τους μετανάστες

Προσέγγιση του τεστ	Value	Ασυμπτωτικό τυπικό σφάλμα ^a	Προσεγγιστική τιμή T ^b	Προσεγγιστική p
Συμμετρική (χωρίς εξάρτηση των μεταβλητών)	.152	.032	-4.735	.000
Εξαρτημένη μεταβλητή: Βλέπετε το δράμα των μεταναστών με συμπάθεια	.158	.033	-4.735	.000
Εξαρτημένη μεταβλητή: Πόσο συχνή είναι ή ήταν η επαφή σας με τους μετανάστες-πρόσφυγες;	.146	.031	-4.735	.000

- a) Μη υποθέτοντας τη μηδενική υπόθεση.
- b) Χρησιμοποιώντας το ασυμπτωτικό τυπικό σφάλμα υποθέτοντας τη μηδενική υπόθεση.

Κώστας Ρόντος

*Τμήμα Κοινωνιολογίας Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Λόφος Πανεπιστημίου, 81 132 Μυτιλήνη
email: k.rontos@soc.aegean.gr*

Νικόλαος Ναγόπουλος

*Τμήμα Κοινωνιολογίας Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Λόφος Πανεπιστημίου, 81 132 Μυτιλήνη
email: n.nagoroulos@soc.aegean.gr*

Νικόλαος Πανάγος

*Τμήμα Κοινωνιολογίας Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Λόφος Πανεπιστημίου, 81 132 Μυτιλήνη
email: npanagos@gmail.com*

Μαρία-Ελένη Συρμαλή

*Τμήμα Κοινωνιολογίας Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Λόφος Πανεπιστημίου, 81 132 Μυτιλήνη
email: mesyrmali@aegean.gr*

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Δημήτρης Καλλιώρας
Παντολέων Σκάγιαννης
Όλγα Χριστοπούλου
Ευάγγελος Ασπρογέρακας
Νικόλαος Γαβανάς

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ελένη Ανδρικοπούλου
Πασχάλης Αρβανιτίδης
Παναγιώτης Αρτελάρης
Σοφία Αυγερινού - Κολώνια
Αθηνά Βιτοπούλου
Γιώργος Βλόντζος
Νικόλός Βογιαζίδης
Γεωργία Γεμενετζή
Ηλίας Γεωργαντάς
Αθηνά Γιαννακού
Σπύρος Γκολφινόπουλος
Άσπα Γοσποδίνη
Δημήτρης Γούσιος
Παύλος - Μαρίνος Δελλαδέτσιμας
Αλέξης Δέφνερ
Δέσποινα Διμέλλη
Ασπασία Ευθυμιάδου
Μιχάλης Ζουμπουλάκης
Ελισάβετ Θωΐδου
Γιώργος Κανδύλης
Νικόλαος - Γεώργιος Καραχάλης
Κώστας Καρτάλης
Γρηγόρης Καυκαλάς
Ειρήνη Κλαμπατσέα
Χάρης Κοκκώσης
Παναγιώτης Κοσμόπουλος
Βύρων Κοτζαμάνης
Χρήστος Κουσιδώνης
Αλέξανδρος - Φαίδων Λαγόπουλος

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πανεπιστήμιο Κρήτης
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πολυτεχνείο Κρήτης
Ελληνικός Γεωργικός Οργανισμός «Δήμητρα»
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Ακαδημία Αθηνών & ΑΠΘ

Κώστας Λαλένης	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Λόης Λαμπριανίδης	Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Λίλα Λεοντίδου	Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
Παύλος Λουκάκης	Πάντειο Πανεπιστήμιο
Θωμάς Μαλούτας	Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Δημήτρης Μέλισσας	Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Αγγελική Μενεγάκη	Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Θεόδωρος Μεταξάς	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Κώστας Μπαγινέτας	Αποκεντρωμένη Διοίκηση Θεσσαλίας - Στερεάς Ελλάδος
Νίκος Μπάτης	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Ηλίας Μπεριάτος	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Κώστας Μωραΐτης	Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Σπύρος Νιαβής	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Μαρί - Νοέλ Ντυκέν	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Δημήτρης Οικονόμου	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Απόστολος Παπαγιαννάκης	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Κωνσταντίνος Περάκης	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Γιώργος Πετράκος	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Μάγδα Πιτσιάβα - Λατινοπούλου	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Σεραφείμ Πολύζος	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Αντώνης Ροβολής	Πάντειο Πανεπιστήμιο
Νίκος Σαμαράς	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Άρης Σαπουνάκης	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Κώστας Σεργάος	Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Παντολέων (Παντελής) Σκάγιαννης	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Σοφία Σκορδίλη	Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Νίκος Σουλιώτης	Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
Δημήτρης Σταθάκης	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Αναστασία Τασοπούλου	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πάρις Τσάρτας	Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Γιώργος Τσιλιμίγκας	Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Δημήτρης Τσιώτας	Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Δημήτρης Φουτάκης	Διεθνές Πανεπιστήμιο
Γιώργος Φωτόπουλος	Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Μάριος Χαϊνταρλής	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Όλγα Χριστοπούλου	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Μανώλης Χριστοφάκης	Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Γιάννης Ψυχάρης	Πάντειο Πανεπιστήμιο

Περιεχόμενα

ΤΕΥΧΟΣ
ISSUE

32

ΕΤΟΣ
YEAR

2021

Βύρων Κοτζαμάνης, Μαρί-Νοέλ Ντυκέν	4
Εισαγωγή	
Βασίλης Παππάς, Δημήτρης Σαρδελιάνος, Δημήτρης Κοτζίνος	6
Γεωγραφία των Κόμβων και Πληθυσμός: ένα εναλλακτικό χωρικό μοντέλο εκτίμησης της πληθυσμιακής κατανομής	
Ευγενία Αναστασίου, Μαρί-Νοέλ Ντυκέν	29
Ανάδειξη των ελκυστικών περιοχών της υπαίθρου ως προορισμών εγκατάστασης των Ελλήνων μετά το 2000	
Ιφιγένεια Κόκκαλη	59
Μετανάστευση και εθνοπολιτισμική «ποικιλότητα» των ευρωπαϊκών πόλεων: εννοιολογικές και μεθοδολογικές επισημάνσεις	
Μαρί-Νοέλ Ντυκέν, Σταματίνα Κακλαμάνη, Δημήτρης Καρκάνης	83
Η καθημερινή κινητικότητα των απασχολούμενων στην Ελλάδα και οι χωρικές διαφοροποιήσεις της έντασης του φαινομένου	
Αλεξάνδρα Τραγάκη	113
Οικονομική και Επιχειρηματική Δραστηριότητα των Αλλοδαπών στην Ελλάδα: η περίπτωση της Αττικής	
Κώστας Ρόντος, Νικόλαος Ναγόπουλος, Νικόλαος Πανάγος, Μαρία-Ελένη Συρμαλή	133
Μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές στην Λέσβο: διερεύνηση της πρόσληψης του φαινομένου από τον τοπικό πληθυσμό	
Κωνσταντίνος Ν. Ζαφείρης	156
Η συγχρονική γονιμότητα στην Ελλάδα κατά τα πρώτα χρόνια του 21ου αιώνα	
Βύρων Κοτζαμάνης, Μαρί-Νοέλ Ντυκέν, Σταματίνα Κακλαμάνη	186
Η εξέλιξη των τύπων διαβίωσης των ηλικιωμένων ηλικίας 80 ετών και άνω στην Ελλάδα, μια πρώτη προσέγγιση	